

פרשת חיי שרה – וְכִי יָגוּר אֶתְךָ גֵר בְּאֶרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אתו- קניית מערת המכפלה

א. וַיִּקְם שְׂדֵה עֶפְרוֹן- וַיִּקְם הַשְּׂדֵה¹

אבל כבד נפל על בית אברהם, שנאלץ לתור אחר קבורה הולמת לאשת נעוריו. אברהם מודע לנקודת הפתיחה הנחותה שלו, היות ומוצאו מארץ זרה:

"וַתֵּמֶת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הוּא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסָפֵד לְשָׂרָה וְלִבְלֶתָהּ: וַיִּקְם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חֵת לֵאמֹר: גֵּר וְתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם תָּנוּ לִי אַחֲזַת קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנַי" (בראשית כ"ג, ב'-ד')
בסופו של דבר, לאחר משא ומתן עם בני חת, הצליח אברהם במשימתו:

"וַיִּקְם שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמַכְפֵּלָה אֲשֶׁר לְפָנַי מִמְּרָא הַשְּׂדֵה וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר בּוֹ וְכָל הָעֵץ אֲשֶׁר בְּשְׂדֵה אֲשֶׁר בְּכָל גְּבֻלוֹ סָבִיב: לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינַי בְּנֵי חֵת בְּכָל בְּאֵי שַׁעַר עִירוֹ: וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל מַעְרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל פְּנֵי מִמְּרָא הוּא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: וַיִּקְם הַשְּׂדֵה וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְאַבְרָהָם לְאַחֲזַת קֶבֶר מֵאֵת בְּנֵי חֵת" (שם ו"ז-כ')

ניתן בקלות להבחין בכפילות הכתוב המבשר על העברת הבעלות לאברהם, במיוחד שהוא משתמש במילים דומות.

מכך שהכתוב מבקש לחזר על עובדה זו, יש בכך להראות כי היא מהווה את 'גולת הכותרת' של הסיפור בעיני המקרא. האזכור הראשון לקנייה משרת צורך טכני, כיוון שהיה צורך מעשי לקנות את המערה טרם קבורת שרה. כעת, חוזר על כך הכתוב כדי להדגיש את חשיבותה כעובדה בעלת משמעות בפני עצמה.

כעין זה סבור האבן עזרא, ונענה בביקורת מהרמב"ן:

"ולא ידעתי טעם לדברי רבי אברהם שאומר להודיע מעלת ארץ ישראל לחיים ולמתים, ועוד לקיים לו דבר השם להיות לו נחלה, כי מה מעלה לארץ בזה כי לא יוליכנה אל ארץ אחרת לקברה, ודבר השם לאברהם על כל הארץ היה ונתקיים רק בזרעו" (רמב"ן שם, י"ט)

הרמב"ן מצטט אפשרות אחרת בשם חז"ל:

"ורבותינו אמרו (בבא בתרא טז.) שגם זה מן הניסיונות של אברהם שבקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה אותה" (שם)

אמנם, מעיון ראשוני בפסוקים נראה שההיפך הוא הנכון. בעוד בני חת גילו נדיבות גדולה כלפי אברהם, היה הוא זה שהתעקש לקנות את המקום. בנוסף, הציע רמב"ן ביאור משלו:

"ונכתבה זאת הפרשה להודיע חסדי השם עם אברהם שהיה נשיא אלהים בארץ אשר בא לגור שם, והיחיד וכל העם היו קוראין לו "אדוני", והוא לא אמר להם כן שהיה שר וגדול, וגם בחייו קיים לו ואגדלה שמך והיה ברכה, ואשתו מתה ונקברה בנחלת ה'. ועוד כי רצה להודיענו מקום קבורת האבות באשר אנחנו חייבים לכבד מקום קבורת אבותינו הקדושים" (שם)
היתרון שיש בהצעתם של הרמב"ן וחז"ל הינו בהתייחסות לתיאור המפורט בכתוב לכל המשא ומתן בין בני חת לאברהם. בניגוד לדברי האבן עזרא, לפיהם אין צורך לאריכות זו. הרמב"ן, כאמור, טוען כי במסגרת דיון זה מתגלה הכבוד שרוחשים בני חת לאברהם והתקיימות ברכת ה' "ואגדלה שמך". חז"ל, רואים שלב זה כניסיון.
כדי לבחון לאשורן את הצעות הרמב"ן וחז"ל, יש לעיין היטב בהתפתחות המשא ומתן בין אברהם לבני חת².

ב. גֵר וְתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם

למרות פתיחתו המהוססת של אברהם, בציינו את מגבלתו בתור גר ותושב, הוא נענה בתשובה אוהדת ביותר:

"וַיִּקְם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חֵת לֵאמֹר: גֵּר וְתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם תָּנוּ לִי אַחֲזַת קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנַי: וַיַּעֲנוּ בְנֵי חֵת אֶת אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ: שְׁמַעְנוּ אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחָר קֶבְרֵינוּ קָבַר אֶת מֵתְךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת קֶבְרוֹ לֹא יִכְלָה מִמֶּךָ מִקְבֵּר מֵתְךָ" (בראשית כ"ג, ג'-ו')

אברהם פונה בדבריו לציבור בני חת הנמצא לפניו. לא ברור בדיוק מי אלו ומה מעמדם. ככל הנראה, ישנה משמעות ציבורית לבקשתו של אברהם, בהיותו זר למקום, ולכן בקשתו הייתה צריכה להתברר באופן ציבורי.

התשובה שהוא מקבל היא חמה ומזמינה מאוד, ונראה שהוא מכלכל את צעדיו לפיה. כיוון שבני חת הכריזו ש'איש ממנו לא יכלה ממך לקבור מתך', הרי שאברהם פונה לברור לו איש מסוים:

2 הרב סמט (שם) רואה את עיקר המסר בפרשה על פי דברי בנו יעקב. לדבריו, בקניית מערת הקבורה לשרה מביע אברהם את אהבתו והכבוד שרחש לאשתו, ואת החובה שחש והמאמץ שעשה עד הבאתה לקבר מכובד. בכך הוא מאותת לזרעו את ההתנהגות הנכונה לדורות.

אמנם, ממהלך השתלשלות הפרשה לא נראה שאברהם היה צריך להתאמץ כל כך לקבור את שרה. בני חת גילו מיד אמפטיה והבנה למצבו, והסכימו לשתף פעולה מלכתחילה. אברהם הוא זה שהתעקש לקנות חלקת קבר. לכן מתבקש שמהלך הדברים יסביר לנו מדוע התעקש אברהם לקנות קבר, ולא הסתפק בקבורתה כהצעתם הנדיבה של בני חת, או של עפרון.

1 נושא השיעור נידון אצל הרב סמט, בשיעור באתר בית המדרש. בעניין עצמו עסקו מספר כותבים באתר. הרחיב בזה הרב פרופ' יונתן גרוסמן גם בספרו "אברהם- סיפורו של מסע" (הוצאת למשכל 2014, עמודים 354-338).

וַיִּקַּם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְעַם הָאָרֶץ לְבָנֵי חֵת:
וַיִּדְבֹר אֹתָם לֵאמֹר אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם לְקַבֵּר אֶת
מִתִּי מִלְּפָנַי שְׁמַעוּנִי וּפְגַעוּ לִי בְעַפְרוֹן בֶּן צֹחַר:
וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעַרְתַּת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר בְּקִצֵּה
שְׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מְלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְּתוֹכְכֶם לְאַחֲזַת
קֶבֶר” (שם, ז’-ט’)

ד. נְשִׂיא אֱלֹהִים אֶתְּהָ בְּתוֹכְנוּ

אין המקרא מספק לנו שום רקע על יחסי אברהם ובני חת, קודם שנפטרה שרה. למרות חוסר המידע על קשרים קודמים ביניהם, הוא מיד מוכתר בפיהם 'נשיא אלהים'. מה יכול להיות הרקע להכתרתו בתואר זה? בפרקים הקודמים קראנו על רכישו הרב של אברהם:

”וַיַּעַל אַבְרָם מִמְצָרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ
וְלוֹט עִמּוֹ הַנְּגַבָּה: וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֵה
בְּכֶסֶף וּבַזָּהָב” (שם י”ג, א’-ב’)

מסתבר, שאברהם היה עשיר מאד, ושמעו יצא למרחוק ברוב עשרו³. על אף עשרו, הוא מעולם לא נזקק לחלקת אדמה קבועה, ולכן הוא מוצא את עצמו הפעם בעמדת פתיחה נחותה, כאמור.

מבחינתם של בני חת, בכל אופן, זו הזדמנות פז לעסקים. האיש העשיר בסביבה עושה את צעדיו לתוך החנות שלהם ומבקש את מרכולתם. נמצא שאברהם אמנם נמצא במצב אנושי קשה וזקוק נואשות לסגור עסקה. מנגד, ניצבים בני חת, שלא בקלות יתנו להזדמנות שכזו לחמוק מידם.

ממבט זה, לא בהכרח הרעפת הכבוד המרשימה כלפי אברהם נובעת ממניעים הומניטריים. בכל מהלך השתלשלות הדיון, מעולם לא סירבו בני חת לבקשותיו של אברהם. אברהם מלכתחילה ידע לאן הוא חותר, מאחר והוא זקוק לחלקת קבר לשרה. אמנם, היה עליו לעבור את משוכת הזרות, שיכולה הייתה לעלות לו אפילו בסירוב. אך מסתבר, שגם לבני חת היה ברור לאן הם חותרים: לקשור קשר אמיץ עם אחד משועי הארץ, בכל מצב שהוא⁴.

כנראה שבתחילה חשבו בני חת להעניק לאברהם זכות קבורה בקבורתיהם, ולא חשבו שאברהם מבקש לקנות חלקת קבר לצורך זה:

”וַיִּקַּם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְעַם הָאָרֶץ לְבָנֵי חֵת:
וַיִּדְבֹר אֹתָם לֵאמֹר אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם לְקַבֵּר אֶת
מִתִּי מִלְּפָנַי שְׁמַעוּנִי וּפְגַעוּ לִי בְעַפְרוֹן בֶּן צֹחַר:
וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעַרְתַּת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר בְּקִצֵּה
שְׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מְלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְּתוֹכְכֶם לְאַחֲזַת
קֶבֶר” (שם, ז’-ט’)

אברהם עונה לבני חת, ומציג בפניהם את תכניתו לקנות את אחוזת הקבר מעפרון. לשם כך, הוא מבקש את עזרתם באיתורו של עפרון. עפרון יוצא מתוך הקהל, וממשיך הן את היחס המכובד לאברהם בכנותו אותו "אדוני", והן את רוח הנדיבות בה התקבל אברהם, ומסרב לקבל תשלום על אחוזת הקבר:

”וַיַּעֲפְרוֹן יָשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי חֵת וַיַּעַן עַפְרוֹן הַחִתִּי אֶת
אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת לְכָל בְּאִי שְׂעֵר עִירוֹ
לֵאמֹר: לֹא אֲדֹנִי שְׁמַעֲנִי הַשְּׂדֵה נִתְּתִי לָךְ וְהַמְעַרָה
אֲשֶׁר בוֹ לָךְ נִתְּתִיהָ לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי נִתְּתִיהָ לָךְ קֶבֶר
מִתְּךָ” (שם, י’-יא’)

אברהם מתעקש לשלם, וכך לבסוף נעשתה העסקה:

”וַיִּדְבֹר אֶל עַפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם הָאָרֶץ לֵאמֹר אִם
אֶתְּהָ לוֹ שְׁמַעֲנִי נִתְּתִי כֶסֶף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי
וְאֶקְבְּרָה אֶת מִתִּי שְׁמָה: וַיַּעַן עַפְרוֹן אֶת אַבְרָהָם
לֵאמֹר לוֹ: אֲדֹנִי שְׁמַעֲנִי אָרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל
כֶּסֶף בִּינִי וּבִינְךָ מָה הוּא וְאֶת מִתְּךָ קֶבֶר: וַיִּשְׁמַע
אַבְרָהָם אֶל עַפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעַפְרוֹן אֶת
הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל
כֶּסֶף עֶבֶר לְסַחַר” (שם, י”ג-ט”ז)

ג. בְּכֶסֶף מְלֵא יִתְּנֶנָּה לִי

יתכן, שאברהם סירב לנדיבותו של עפרון כיוון שלא נחה דעתו בכך שאשתו תנוח מנוחת עולמים בקבר שאינו שלה. אך ניטיב לעשות אם נתייחס לשאלה זו, לאור מבט רחב על הפרשה. ראשית נצביע על כך שעפרון הציע לאברהם הרבה יותר מאשר ביקש. בקשתו של אברהם, התייחסה רק למערה:

”וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעַרְתַּת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר
בְּקִצֵּה שְׂדֵהוּ” (שם, ט’)

בעוד עפרון ענה בנדיבות קיצונית, וחפץ להעניק לו אף את השדה עם המערה:

”לֹא אֲדֹנִי שְׁמַעֲנִי הַשְּׂדֵה נִתְּתִי לָךְ וְהַמְעַרָה אֲשֶׁר
בוֹ לָךְ נִתְּתִיהָ” (שם, י”א)

אברהם ער לשינוי, אך מקבל את ממדי העסקה שהציב עפרון. הוא משתחוה בתודה, אך שוב מבקש לשלם עליה:

”וַיִּשְׁתַּחֲוּ אַבְרָהָם לְפָנָיו עַם הָאָרֶץ: וַיִּדְבֹר אֶל
עַפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם הָאָרֶץ לֵאמֹר אִם אֶתְּהָ לוֹ
שְׁמַעֲנִי נִתְּתִי כֶסֶף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת
מִתִּי שְׁמָה” (שם, י”ב-י”ג)

עפרון נוקב במחיר המבוקש, תוך שהוא טורח לציין שלידו אין מדובר במחיר מופקע. אברהם משלם בו במקום בשקל כסף 'עובר לסוחר':

”וַיַּעַן עַפְרוֹן אֶת אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ: אֲדֹנִי שְׁמַעֲנִי
אָרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בִּינִי וּבִינְךָ מָה הוּא

3 אמנם בעבר אברהם קבע את מושבו בסמוך לחברון (בראשית י”ג, ח), כך שסביר להניח שבני חת שמעו אודותיו ונוכחו לחזות מקרוב בעשרו, על אף שלא קיימו קשר עמו. לאחר מכן, העתיק מושבו לגרר, ושם אף רכשו התרבה, לאחר פרשיית שרה,

”וַיִּקַּח אַבְיִמֶלֶךְ צֶאֱן וּבְקָר וְעִבְדִּים וְשִׁפְחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיִּשָּׁב לוֹ
אֶת שְׂרָה אִשְׁתּוֹ” (בראשית כ’, י”ד)

4 כבר ראינו שאבימלך כיתת רגליו כדי לכרות ברית עם אברהם, עקב עושרו הרב. או, במילולתו של אבימלך, כיוון שנוכח לדעת כי ה' עימו:

”וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ וּפִילֵל שֶׁר צָבָאוּ אֶל אַבְרָהָם
לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר אַתָּה עוֹשֶׂה: וַיִּתֵּן הַשְּׂבִיעָה לִּי
בְּאֵלֵהֶם הִנֵּה אִם תִּשְׁקַר לִי וּלְגִינִי וּלְכַזְּבֵי כֶסֶף אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי עִמָּךְ
תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם הָאָרֶץ אֲשֶׁר גָּרְתָה בָּהּ: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֲנִי
אֲשָׁבֵעַ” (שם כ”א, כ”ב-כ”ד)

כך קרה שוב גם עם יצחק (שם כ”ו, כ”ו-ל”א). כשאברהם בעצמו זקוק לדבר מה מבני חת, בוודאי שלא יפססו הזדמנות לכרות קשר של קיימא עמו.

”וַיִּקְרָא אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֶתוּ וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חַת
 לֵאמֹר: גֵּר וְתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם תָּנוּ לִי אֶחְזֹזת קִבְרִי
 עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מִתִּי מִלְפָּנֶיךָ: וַיַּעֲנוּ בְנֵי חַת אֶת
 אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ: שְׁמַעְנוּ אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹהִים
 אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחָר קִבְרֵינוּ קִבֵּר אֶת מֵתְךָ אִישׁ
 מִמֶּנּוּ אֶת קִבְרוֹ לֹא יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְבֵּר מֵתְךָ: וַיִּקְרָא
 אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לְעַם הָאָרֶץ לְבְנֵי חַת: וַיְדַבֵּר
 אֲתָם לֵאמֹר אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם לְקַבֵּר אֶת מֵתִי
 מִלְפָּנַי שְׁמַעוּנִי וּפְגְעוּ לִי בְּעַפְרוֹן בֶּן צַחֵר”
 (שם, ג'-ח')

לעומת זאת, ברגע שאברהם נוקב בשמו של עפרון,
 הרי שהדיון מצטמצם רק בינו לעפרון. למרות זאת,
 הכתוב מקפיד לשוות אופי ציבורי לדיון, ולציין
 שלמרות האופי הפרטי של תוכן השיחה, היא נעשתה
 קבל עם ועדה, בכל שלביה:

”וַעֲפְרוֹן יָשָׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי חַת וַיַּעַן עֲפְרוֹן חֲתָנִי אֶת
 אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי חַת לְכָל בְּאֵי שֵׁעַר עִירוֹ
 לֵאמֹר: לֹא אֲדֹנָי שְׁמַעְנִי הַשְּׁדָה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְעָרָה
 אֲשֶׁר בּוֹ לָךְ נָתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי נָתַתִּיהָ לָךְ קִבֵּר
 מֵתְךָ: וַיִּשְׁתַּחֲוֶה אַבְרָהָם לְפָנָיו עִם הָאָרֶץ: וַיְדַבֵּר אֶל
 עֲפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם הָאָרֶץ לֵאמֹר אֵךְ אִם אַתָּה לוֹ
 שְׁמַעְנִי נָתַתִּי כֶסֶף הַשְּׁדָה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת
 מֵתִי שָׁמָּה: וַיַּעַן עֲפְרוֹן אֶת אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ:
 אֲדֹנָי שְׁמַעְנִי אֲרָץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בִּינִי
 וּבִינְךָ מָה הוּא וְאֶת מֵתְךָ קִבֵּר: וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם
 אֶל עֲפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעַפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר
 דָּבַר בְּאָזְנֵי בְנֵי חַת אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר
 לְסַחֵר”
 (שם, י'-ט"ז)

עפרון קם ומזדהה כאחד מ"בני חת", ונראה שהוא
 מקפיד שדבריו יישמעו באוזניהם. מציון הכתוב החוזר
 ונשנה, נראה שעפרון מבקש שדבריו יישמעו על
 דעתם, ולא רק בפניהם. כך הכתוב רומז, שעפרון, אף
 מתוקף היותו אחד מ'בני חת', משמש נציגם בהמשך
 המשא ומתן, ולא מדובר כאן בדף חדש בדיון. הוא אף
 מקפיד לפנות לאברהם בתואר "אדוני" שאותו טבעו
 בני חת בפתיחת דבריהם⁹.

הנחה זו מתחזקת מכך שהכתוב מדגיש שאברהם
 ממשיך להביע את הכרת תודתו בהשתחויה, לפני עם
 הארץ. זאת, למרות שלכאורה הדיון הפך להיות בינו
 לעפרון, והם לא מהווים צד בשיחה¹⁰:

”וַעֲפְרוֹן יָשָׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי חַת וַיַּעַן עֲפְרוֹן חֲתָנִי אֶת
 אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי חַת לְכָל בְּאֵי שֵׁעַר עִירוֹ

בקשתו, והכתוב טורח להבדיל בינו לבין "באי שער עירו". עיין במקורות
 המצוינים בהערה 1.

9 נשים לב שבכל מקרה, בקשתו של אברהם הייתה צריכה להתקבל לעבור
 של אדם בודד. שהרי, גם לפי הצעת בני חת "במבחר קברינו קבור את מתך"
 בסופו של דבר היה אמורה להתבצע בנחלתו הפרטית של מישו. לכן,
 המעבר לעפרון לא מסיים בהכרח את שלב הדיון עם בני חת, אלא להיפך,
 הוא משמש נציגם במילוי בקשתו של אברהם.

10 מעורבותם בעסקה מצוינת אף בסוף הפרשייה:

”וַיִּקְרָא הַשְּׁדָה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְאַבְרָהָם לְאַחֲזֹת קִבְרֵי מֵתֵי בְנֵי
 חַת”
 (בראשית כ"ג, כ')

”וַיַּעֲנוּ בְנֵי חַת אֶת אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ: שְׁמַעְנוּ
 אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחָר קִבְרֵינוּ
 קִבֵּר אֶת מֵתְךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת קִבְרוֹ לֹא יִכְלֶה מִמְּךָ
 מִקְבֵּר מֵתְךָ”
 (שם כ"ג, ה'-ו')

אמנם לאחר שאברהם גילה את דעתו שהוא מתעניין
 ברכישת חלקת קבר מסוימת⁵, הוא לא נתקל בסירוב,
 אלא להיפך, עפרון ממשיך בקו הנדיב שהתוו לו אחיו,
 בני חת, ומוכן להעניק לאברהם אותה חנם אין כסף.
 אמנם, הוא משלב בהצעתו את השדה, ובכך הסגיר את
 כוונתו⁶.

ה. בִּינֵי וּבִינְךָ מָה הוּא

אברהם זקוק לחלקת קבר. הוא מתמקד במכשול
 זרותו, ומבקש לדלג על משוכה זו. בני חת מבקשים
 לנצל זאת לצרכיהם, עד שהם מוכנים להעניק לו את
 הקבורה שביקש, מיד וללא תמורה כספית.

איש לא פקפק מעולם ביכולתו של אברהם לשלם כל
 סכום שיידרש, ודווקא בשל כך בני חת נמנעים
 מלדרוש תשלום. זאת, כדי לנצל את ההזדמנות לכרות
 עם אברהם קשר בר קיימא, שיחייב אותו כלפיהם,
 ברית נצח. אמנם, ברגע שאברהם מתעקש לשלם,
 עפרון שרוב בערמה רבה את השדה לתמונה. מאחר
 שאברהם ביקש רק את הקבר, הרי שאדם עשיר בסדר
 גודל שכמותו יתקשה לקבל את מתנת החנם של
 השדה, שאינה הכרחית לצרכיו. בסופו של דבר, עפרון
 אכן חושף את התנהלותו כלפי אברהם:

”אֲדֹנָי שְׁמַעְנִי אֲרָץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בִּינִי
 וּבִינְךָ מָה הוּא וְאֶת מֵתְךָ קִבֵּר”
 (שם, ט"ו)

מהשוואה למקרים אחרים⁷, נראה שהסכום הינו יקר
 ביותר. אמנם עפרון מפרש את דבריו, ומדגיש שהוא
 מודע ליכולותיו הכלכליות של אברהם. לאדם כמו
 אברהם, סכום כזה לא מעלה ולא מוריד, ולכן ברור
 שהוא לא יתמקח, ולא רק בגלל שמתו מוטל לפניו.

ו. בְּאָזְנֵי בְנֵי חַת לְכָל בְּאֵי שֵׁעַר עִירוֹ

ניתן בקלות לחלק את הדיון בין אברהם ובני שיחו
 לשני חלקים. בחלק הראשון פונה אברהם לבני חת,
 כציבור⁸, והוא אף הגוף שמתייחס לדבריו:

5 גרוסמן (שם, עמוד 345) מביא דיעות חלוקות אם כך התכוון אברהם
 מלכתחילה בבקשתו ל'אחוזת קבר', או שמא בתחילה גישש רק על האפשרות
 לעצם ההסכמה ליעד מקום למתו, ורק לאחר שנענה בהסכמה, עלה מדרגה
 בבקשתו.

6 גרוסמן (שם, עמוד 349) דן בשאלה האם הוספת השדה נעשתה רק כדי
 לנצל את הרגע להרבות במחיר, או שמא היה בה היגיון לכשעצמו, לתת
 מעבר חופשי לאברהם לאחוזת הקבר.

7 את יוסף מכרו בעשרים כסף (בראשית ל"ז, כ"ח), מוהר הבתולות הינו 50
 שקל (דברים, כ"ב, כ"ט), שדה לזריעת חומר שעורים מוערכת אף היא
 בחמישים שקל (ויקרא כ"ז, ט"ז).

8 במהלך הסיפור אנו נתקלים בשלושה גופים: בני חת, עם הארץ, באי שער
 עירו. לא ברור לגמרי שהם גופים נפרדים, ויתכן שישנה חפיפה בין שניים
 מהם. אך לבטח "בני חת" הוא גוף בעל שלטוני, שהרי אברהם מפנה אליו את

ט. וְכִי יִגֹּר אֶתְךָ גֵר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ

נבקש לחתום מעין הפתיחה, בטעם האריכות שהתורה מתארת את פרטי המשא ומתן בקניית השדה. אנו מורגלים להכיר את ספר בראשית כ'ספר הישר', ממנו עלינו ללמוד את אורחות חייהם של אבותינו וליישמם כנר לרגלינו. דברים אלו מתייחסים לכל קורות חייהם,

על שלל הקשיים שחוו, שהעמידו אותם בניסיונות. ניסיונות אלו נחלקו לשניים. מהם בין האבות לבוראם, כדוגמת הציווי לעזוב את אור כשדים, או הציווי לעקוד את יצחק. אולם, הרבה מהקשיים והניסיונות התהוו אף באמצעות טביעת אצבע אנושית, שיצרה קושי בפני אחד מאבותינו והכריחה אותו להתמודד עמו. נראה, שכשם שאנו מצווים ללמוד את תעוזתם וחוזק אמונתם של אבותינו בעמדם בנחישות על דרכם, לא פחות אנו אמורים להרחיק את אופן פעולתם של אלו שניצבו מולם, והקשו על מסלולם. אפשר וטעם האריכות בסיפורנו משתייכת לחלק זה של המסרים שהתורה מבקשת לחרוט בליבנו.

מניתוח המשא ומתן עולה תמונה עגומה של אדם שחרב עליו עולמו, ומתוך נקודת מוצא נחותה עקב היותו זר לסביבה המקומית מבקש עזרה. למראית עין, הוא מוקף חמלה והרבה ידיים מושטות לעברו. אך, עיון מדוקדק מעלה שהכוונה האמתית המסתתרת בין השיטין היא להפיק את הרווח המרבי תוך ניצול העובדה שהוא בודד למול כל החברה המקומית. אמנם קולה בוקע מתוך גרונות שונים, אך בסופו של דבר החברה מכוונת לנצל את הקושי שלו ואת זרותו עד תום.

ברבות הימים התורה תמחיש את סלידתה מהתנהלות שכזו בציווי מפורש לבניו של אברהם לבל יהינו לאמץ התנהלות נלוזה שכזו. במטרה לאמץ מבט אנושי וחומל על הזר שנקלע לפתחנו, היא תחרוט בלב צאצאי אברהם את הקריאה:

"וְכִי יִגֹּר אֶתְךָ גֵר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ"

(במדבר ט', י"ד)¹³

לאמר: לא אֲדַנִּי שְׁמַעְנִי הַשְּׂדֵה נְתַתִּי לְךָ וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְךָ נְתַתִּיהָ לְעֵינַי בְּגִי עַמִּי נְתַתִּיהָ לְךָ קָבֵר מִתְּךָ: וַיִּשְׁתַּחוּ אֲבֹרָהֶם לְפָנַי עִם הָאָרֶץ: וַיְדַבֵּר אֶל עֶפְרֹן בְּאֲזְנֵי עִם הָאָרֶץ לְאִמְרָ" (שם, י"ג)

ז. שְׁמַעְנוּ אֲדָנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכְנוּ

ניתן היה לחשוב, שעפרון לבד מנסה להפיק את מירב התועלת מההזדמנות שנקרתה לפניו. אך לאור העובדה שהכתוב מדגיש לכל אורך העלילה את נוכחותם של בני חת, מסתבר שהדבר נעשה בהסכמתם ועל פי הכוונתם.

מעתה, התנהלותם של בני חת מתיישרת לקו אחיד. בתחילה רצו להעניק לו חלקה בחינם, וכך יהפכו לבני בריתו כאבימלך. לאחר שהתברר שהוא מעוניין לשלם, נמצאה הדרך לנצל את ההזדמנות גם באופן זה. כעת מתברר שמעבר לגינוני הכבוד מסתתרת ערמומיות אינטרסנטית.

ניתוח שכזה מעמיד בקושי את הצעת הרמב"ן, שמטרת הפירוט של המשא ומתן נועד להראות את גדולתו של אברהם והכבוד שרחשו לו בני חת. לא מדובר כאן בהכרה אמיתית בגדלו ומעלתו, אלא לשון חלקלקה שנועדה לנצל את מצוקתו של אברהם במטרה להפיק רווחים תועלתניים מהנסיבות שנקרו בדרכם.

ח. אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁקֶל כֶּסֶף עֶבֶר לְסֹחֵר

מלכתחילה, אברהם היה ער לנקודת הפתיחה הנחותה שלו, והבין את הקושי שהיא מציבה בפניו. בהיותו מודע למעמדו הנחות, יתכן מאד שצפה שני תסריטים אפשריים. יתכן שבני חת יסרבו לשאת ולתת עמו כלל, אך יתכן בהחלט שיאמצו אותו בחום בקרבם, כדי להפיק מכך רווחים בבוא הזמן.

אף הוא לא צפה פרץ רגשות הומניטרי מצדם, ולו בגלל הסיבה הפשוטה שעד עתה לא קיימו שום קשר ביניהם. ברגע שהבין לאן הם חותרים, התעקש לקנות את השדה בכסף מלא¹¹. הוא אינו עומד על המקח, ומשלם מיוזמתו בשקלים עוברים לסוחר, כדי למנוע כל מחויבות כלפיהם.

עתה, מתברר הצורך בכפילות הפסוק המבשר את קניית השדה בידי אברהם. דווקא בגלל שעצם הקנייה נעשתה ממניעים נקודתיים שנצרכו לשעה, הכתוב רוצה לשוות נופך נצחי עצמאי למעשה זה. לכן, הוא חוזר עליו באופן מנותק מהקשרו¹².

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עצינן ולרב גד אלדד התשע"ח *
* עורך: אורי יעקב בירן *

* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: www.vbm.etzion.org.il *
* האתר באנגלית: http://www.vbm-torah.org *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* *****

11 עיין לעיל בהערה 5 שם הבאנו דעות שונות אם אברהם מלכתחילה פירש שפניו מועדות לקניית השדה. אמנם יתכן שבכוונה אברהם עמעם את כוונתו, כדי לראות את תגובתם של בני חת. לאחר שהבין שהם מנסים להפיק תועלת ממצבו, הרי שבחר בתכנית הפעולה המתאימה שהיכן לעצמו.

12 לכן, בפעם השנייה שמצוין מעשה הקניין, הצד השני לפעולה הינם "בני חת" ולא עפרון. זאת מפאת המשמעות הנצחית של העניין, שאברהם קנה חלקת אדמה בארץ מבני המקום (כפי שהעיר גרוסמן שם).

13 עיין במגדים לב, במאמרו של רון כץ 'חטאי אבות בתורתם של בנים' (עמודים 47-52) שמבקש לעמוד על מספר דוגמאות כיצד התורה מקיימת זו – שיח בין סיפורי התורה מחד, ומצוותיה שיבואו לאחר מכן, מאידך.